

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

Διδαγμένο κείμενο

Ελένη Λαβδάκη

A.1.α. Λ, Λ, Σ

A1.β. α-1, β-3

B1. Στο παραπάνω απόσπασμα από τα Πολιτικά ο Αριστοτέλης επιχειρεί να δώσει τον πρώτο ορισμό της έννοιας «πόλις». Είναι η τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης, περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η κώμη/χωριό, μια συντεχνία κ.ά. Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά είναι η οργανωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Ύψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της. Στον ορισμό αυτό μπορούμε να διακρίνουμε το προσεχές γένος της έννοιας «πόλις» και την ειδοποιό διαφορά της. Συγκεκριμένα, το προσεχές της γένος, δηλαδή η κατηγορία στην οποία εντάσσεται η έννοια, είναι ο όρος «κοινωνία» («κοινωνίαν τινά οὔσαν»). Η λέξη παράγεται από το ρήμα κοινωνῶ, που σήμαινε «συμμετέχω σε κάτι», «παίρνω μέρος σε κάτι μαζί με κάποιους άλλους». Πρόκειται για μια ομάδα ανθρώπων που συνυπάρχουν και συνεργάζονται αποβλέποντας στην επίτευξη ενός κοινού στόχου, ο οποίος δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς κοινή και συλλογική δράση.

Η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στις άλλες μορφές συμβίωσης και στην πόλη είναι ποιοτική («κυριωτάτη»), ποσοτική («περιέχουσα») και ανώτερου σκοπού, καθώς προέρχεται από τη συνένωση πολλών οίκων και κωμῶν και αποτελεί το τέλος της εξελικτικής διαδικασίας. Ήταν, δηλαδή, φυσική εξέλιξη και ανάπτυξη αυτών των πρώτων μορφών κοινωνίας, το «τέλος» αυτών, η ολοκληρωμένη, τέλεια κοινωνία, η οποία ικανοποιούσε τις ηθικές ανάγκες του ανθρώπου. Σκοπός της ήταν όχι μόνο το «ζῆν», η επιβίωση, που και η «κώμη» επεδίωκε και εξασφάλιζε, αλλά το «εὖ ζῆν», δηλαδή το υπέρτατο αγαθό της αυτάρκειας και η ευδαιμονία.

Η πόλη ως ανώτερη και πληρέστερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης επιδιώκει το *κυριώτατον πάντων* αγαθό, δηλαδή την ευδαιμονία. Το αγαθόν για τον Αριστοτέλη δεν είναι ένα και μοναδικό· είναι κατά περίπτωση διαφορετικό. Άλλες ανάγκες έχει ένας υγιής άνθρωπος και άλλες ένας ασθενής· μια τροφή μπορεί να είναι καλή για ένα ζώο και βλαβερή για ένα άλλο. Επίσης, η έννοια του αγαθοῦ είναι πολυσήμαντη· αγαθό μπορεί είναι κάτι σύμφωνο με την αρετή αλλά και κάτι ωφέλιμο ή ευχάριστο. Το αγαθόν, ακόμη, μπορεί να είναι όντως αγαθό ή απλώς να εκλαμβάνεται ως τέτοιο. Οπωσδήποτε, το αριστοτελικό αγαθόν δεν είναι μια καθολική και χωριστή από τον κόσμο ουσία, όπως φαίνεται να πίστευε ο Πλάτων. Το αγαθόν, σε όλες τις εκδοχές του, αποτελεί για τον άνθρωπο και την κοινωνία άμεσο ή απώτερο στόχο. Το τονίζει ο φιλόσοφος στις πρώτες

του φράσεις στα Ἕθικὰ Νικομάχεια πως κάθε τεχνική δεξιότητα και κάθε γνωστική δραστηριότητα, παρόμοια και κάθε πράξη και κάθε διαδικασία επιλογής και προτίμησης έχει για στόχο της κάποιο αγαθό. Σωστά, επομένως, είπαν για το αγαθό πως είναι αυτό που αποτελεί τον στόχο όλων των πραγμάτων.

Ο Αριστοτέλης επισφραγίζει τον ορισμό της έννοιας «πόλις» με τον χαρακτηρισμό «πολιτική κοινωνία», δηλαδή την οργανωμένη πολιτειακά κοινωνία η οποία έχει αυτάρκεια, αυτονομία, ελευθερία, θεσμούς και πολίτευμα. Αφορά, λοιπόν, η πόλη τη γνωστή για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο πόλη-κράτος, όπως επικράτησε να αποδίδεται σήμερα ο όρος.

B2. Στα δυο αποσπάσματα εξετάζεται το ζήτημα της διακυβέρνησης μιας πόλης από τους πολλούς/ το πλήθος. Στην πολιτική ορολογία της αρχαίας Αθήνας ο όρος πλήθος δηλώνει τον δήμον, τη μεγάλη πλειονότητα του λαού, το σύνολο των πολλών και φτωχότερων πολιτών. Ο δήμος συγκρούεται πολιτικά με τους λίγους ή άριστους, δηλαδή τους πλουσιότερους πολίτες που κατά κανόνα έχουν και ευγενική καταγωγή. Όταν η εξουσία ανήκει στο πλήθος, το πολίτευμα χαρακτηρίζεται δημοκρατία. Όταν η εξουσία ανήκει στους λεγόμενους άριστους, το πολίτευμα χαρακτηρίζεται αριστοκρατία. Τη σύνδεση της πλειονότητας των πολιτών με το δημοκρατικό πολίτευμα την ονομάζουμε σήμερα «αρχή της πλειοψηφίας». Αυτή ήταν η θεμελιώδης αρχή της άμεσης αθηναϊκής δημοκρατίας.

Ο Αριστοτέλης διερευνά με επιφύλαξη και διστακτικότητα στο ύφος το θέμα της άσκησης της εξουσίας από το πλήθος. Χρησιμοποιεί την αναλογία ενός ανθρώπου με πολλά χέρια και πόδια που συγκεντρώνει υπερφυσική σωματική δύναμη αντλώντας έμπνευση από τη μυθολογία όπου αναφέρονται οι Εκατόγχιρες, ο Απόλλων των Λακεδαιμονίων κλπ. Παράλληλίζεται ο φανταστικός αυτός υπεράνθρωπος με το πλήθος που έχει πολλαπλάσια δύναμη και συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα («ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον ... οὕτω καὶ περὶ τὰ ἤθη»). Η αναλογία αυτή συμπυκνώνει το νόημα της αθροιστικής θεωρίας, της αντίληψης πως κάθε άτομο διαθέτει ένα μόριο αρετής και φρόνησης και άρα το σύνολο διαθέτει πολλά μύρια κι έτσι γίνεται δυνατό, έξυπνο και με ανάλογη αρετή («μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως»).

Από την πλευρά του, ο Ανώνυμος του Ιάμβλιχου χρησιμοποιεί επίσης έναν φανταστικό άνθρωπο με υπερφυσικές ιδιότητες για να εξετάσει το ζήτημα της διακυβέρνησης της πόλης από τους πολλούς. Παρουσιάζεται άτρωτος, απρόσβλητος από αρρώστιες και από άλλα παθήματα, με μεγάλη ψυχική αντοχή («χαλύβδινος, με υπερφυσικές σωματικές και ψυχικές δυνάμεις»). Η δύναμη ενός τέτοιου ανθρώπου θα του εξασφάλιζε πολλά πλεονεκτήματα σε σχέση με τους άλλους. Ωστόσο, ο Ανώνυμος του Ιάμβλιχου θέτει έναν περιορισμό: ο υπεράνθρωπος αυτός θα κατόρθωνε να επιβιώσει μόνο εφόσον θα συντασσόταν με τον νόμο και τη δικαιοσύνη. Σε αντίθετη περίπτωση, το πλήθος των ατόμων που θα ζημιωνόνταν από αυτόν, θα ξεσηκώνονταν, θα συσπειρώνονταν εναντίον του και καθώς θα είχαν σωστή διοίκηση και αριθμητική υπεροχή, θα υπερτερούσαν απέναντί του είτε με την επιδεξιότητα είτε με τη δύναμη και τελικά θα νικούσαν. Βλέπουμε πως το περιεχόμενο της αθροιστικής θεωρίας εφαρμόζεται και σε αυτή την περίπτωση αλλά από αντίθετη σκοπιά, σε σχέση με τον Σταγειρίτη φιλόσοφο. Το φανταστικό και πανίσχυρο πλάσμα εδώ ταυτίζεται με τον μονάρχη, τον άριστο. Αντίθετα, το πλήθος με ενωμένες τις ιδιότητες κάθε ατόμου και συνδυασμένα τα μύρια αρετής των πολλών θα αποδεικνυόταν πιο ισχυρό από τον έναν και αρκετά δυνατό.

Παρατηρείται ότι και οι δυο στοχαστές χρησιμοποιούν παραδείγματα και αναλογία για να τεκμηριώσουν τις απόψεις τους και να τις καταστήσουν σαφείς. Η αθροιστική θεωρία, η οποία αποτελεί ως σήμερα βασικό επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας ή της «πολιτείας», όπως την ονομάζει ο Αριστοτέλης, τίθεται στο επίκεντρο της σκέψης και της έρευνάς τους σχετικά με τον τρόπο και τον φορέα άσκησης της εξουσίας.

B3. όρῶμεν, συνεστηκυῖαν, ἀλήθειαν, ἐνδέχεται, πολύποδα

B4. 1-β, 2-β, 3-α, 4-α, 5-β

